

К.І.РУБИНСЬКИЙ І ХАРКІВСЬКА ГРОМАДСЬКА БІБЛІОТЕКА
(Маловідомі сторінки історії)

Відтворюючи документальну історію першої університетської бібліотеки України, ми намагалися знайти матеріали, що розкривають взаємозв'язок двох найбільших бібліотек нашого міста – ЦНБ ХДУ та ХДНБ імені В.Г.Короленка. На жаль повна відсутність архіву ХДУ дореволюційного та першого післяреволюційного періодів не дозволила зробити цього з достатньою повнотою. Єдиною джерельною базою стали роботи українського бібліотекознавця Костянтина Івановича Рубинського, котрий майже 40 років очолював бібліотеку Харківського університету. Вивчення цих робіт дає підставу стверджувати, що К.І.Рубинський добре знав історію створення Харківської громадської бібліотеки, високо оцінював її роль як просвітницького закладу міста. Історик-бібліотекознавець, він надав нам змогу зазирнути до історії ХГБ, відтворити картину організації окремих напрямків її діяльності.

У 1902 р., у зв'язку з завершенням будівництва нового приміщення бібліотеки Харківського університету, К.І.Рубинський виїжджає у відрядження для вивчення досвіду роботи бібліотек Росії. Протягом місяця він відвідав 30 найбільших бібліотек Москви, Петербурга, Ю"сва, Києва, Ніжина, а також Варшави. Повернувшись, він за розпорядженням ректора оглянув ХГБ. У своєму звіті К.І.Рубинський подає аналіз організації роботи бібліотек і пропозиції стосовно переносу та розстановки фонду у новому книгозховищі.

Висвітлюючи досвід ХГБ, Костянтин Іванович високо оцінює прийняту у бібліотеці "механічну" розстановку книг: книги розставляються у хронологічному порядку надходження і в той же час за форматом. Серед усіх систем розстановки таку він вважає найвигіднішою. У ХГБ, зазначає К.І.Рубинський, є одна інвентарна книга, де відведено певну кількість номерів для кожного формату, що дозволяє легко здійснити перевірку фонду.

Цікавим є фрагмент звіту, де Костянтин Іванович описує італійську систему контролю за виданими книгами, прийняту у ХГБ. Це контрольний каталог, у якому картки, невеликі за розміром, позначені безперервним номером і вміщені до глибокої шухляди у декілька рядків. При видачі книги картка виймається з шухляди, а на її місце ставиться кольорова картка з номером абонента. Вилучена ж картка переноситься до контрольної шухляди і ставиться за картою з номером абонента. Таким чином стає очевидним, кому і коли було видано літературу, скільки і яких видань значиться за читачем. Система, як вважає К.І.Рубинський, потребує небагато трудових витрат, але водночас вимагає від службовців і великої уваги. Вона є зручною для громадських бібліотек, де книги видаються на короткий термін і абонент сам піклується про те, щоб вчасно їх повернути, і не сплачувати штрафу.

У 1910 р. університет відзначав 30-річчя науково-педагогічної діяльності Д.І.Багалія. З доповіддю "Значення

Д.І.Багалія в історії бібліотечної справи" виступив бібліотекар Харківського університету К.І.Рубинський. Він був першим бібліотекознавцем, котрий оцінив внесок Д.І.Багалія у розвиток бібліотечної справи і, перш за все, у становленні та розвитку двох найбільших українських бібліотек – Харківської громадської та бібліотеки Харківського університету.

На початку ХХ ст. новаторською була тема "Вчений та бібліотека". Костянтин Рубинський став одним з перших її дослідників. Він був членом Харківської громадської бібліотеки. З захопленням згадує він зворушливу промову Д.І.Багалія на відкритті ХГБ, де вчений виклав свої мрії про майбутнє бібліотеки. З 1889 р. Д.І.Багалія є членом правління ХГБ, а з 1893 по 1906 він – беззмінний його голова. "Ім'я Д.І.Багалія записане на сторінках історії ХГБ. Про те нагадує не лише портрет, що прикрашає залу засідань, в ній залишився живий дух, котрий він зумів вдихнути у справу служіння вищим інтересам суспільства" – зазначив у ювілейній доповіді К.І.Рубинський.

Багалія і Рубинського зв'язувало не лише загальне розуміння ролі бібліотеки у культурному розвитку суспільства, а й багаторічна дружба.

У 1911 р. ректор університету Д.І.Багалій посилав К.І.Рубинського до Санкт-Петербурга для участі у I Всеросійському з'їзді з питань бібліотечної справи. Костянтин Рубинський, який на той час вважався одним з найвизначніших знавців бібліотечної справи у Росії, за рішенням Товариства бібліотекознавства у перший день роботи з'їзду виступав з постановкою доповіді "Стан бібліотечної справи у Росії та інших державах". У цій глибокій за змістом, яскравій за образністю викладання доповіді, Рубинський змальовує об'єктивну картину стану бібліотек. Цікавим є фрагмент доповіді стосовно громадських бібліотек, історії їх виникнення, ролі громадських сил, що брали участь у їх заснуванні. З болем говорить він про долю ХГБ: "Цілих 15 років з початку

свого заснування містилася вона у найманих незручних приміщеннях, їй знайомі вогкість і темнота, її відвідувачам доводилось підійматися на 3-й поверх крутими сходами і ледве знаходити собі місце у читальному залі, де на одному стільці сиділо по двоє. І лише посилений збір пожертвувань та виклопотана від уряду субсидія дали їй змогу придбати власне приміщення ...". Це слова бібліотекознавця, котрий усією душею вболіває за долю бібліотечної справи.

Про зв'язки університетської бібліотеки та ХГБ у післяреволюційний час не знайдено ніяких відомостей. Відомо лише, що у Харкові було створено комісію з питань врятування бібліотек вчених-емігрантів, до складу якої за вказівкою Наркомпросу увійшов і К.І.Рубинський. Йому було доручено завідувати складом конфіскованих книг. Він розподіляв їх між окружними, районними та науковими бібліотеками. Найцінніші з них поповнили фонди ХГБ та бібліотеки університету. У важкий 1917 рік, розуміючи необхідність об'єднання бібліотекарів, Костянтин Рубинський разом з бібліотекарем ХГБ О.І.Прозоровською створює одне з перших в Україні професійних бібліотечних об'єднань у складі 35-и осіб, але через відсутність коштів об'єднання припинило свою роботу. У 1921 р. за дорученням Наркомпросу К.Рубинський разом з М.О.Габель розробляє схему десятикової класифікації для педагогічної бібліотеки.

У 1922-23 рр. в Україні було здійснено реформу вищої школи, внаслідок чого ліквідовано Харківський університет. Бібліотека університету, котра залишилась без своєї альма-матер, підпорядковується Наркомпросу і одержує назву "Центральна науково-учбова бібліотека". У 1923 р. під час "чистки" кадрового складу наукових установ Рубинського було усунуто від керівництва бібліотекою і переведено на посаду старшого бібліотекаря.

У 1925 р. на I конференції наукових бібліотек у Києві у доповіді представника Укрнауки В.В.Дубровського висловлюється ідея об'єднання університетських та публічних

бібліотек. Бібліотекознавець Н.Годкевич у ряді статей висловлює думку стосовно безглуздості самостійного існування бібліотеки колишнього Харківського університету і доцільності її об'єднання з ХДНБ ім. В.Г.Короленка. Довгі сім років над бібліотеками ХДУ та ХДНБ зависав домоклів меч реорганізації, наслідки якої для обох були б трагічними. Рубинський першим подав свій голос на захист бібліотеки ХДУ. У 1928 р. у центральній пресі він публікує чотири статті, де, посилаючись на добре відомий йому зарубіжний досвід, доводить недоцільність об'єднання двох бібліотек.

Завдяки принциповості Рубинського, а також негативно-му ставленню до об'єднання бібліотек Наркомпросу та Українського науково-дослідного інституту книги (УНІК), бібліотеці ХДУ вдалося уникнути долі бібліотеки-Київського університету та зберегти свою цілісність.

Нам не пощастило знайти публікації фахівців ХДНБ стосовно дискусій про злиття бібліотек, але можна собі уявити наскільки важливими були ці роки у взаємостосунках наших колективів. У 1933 р. університет було відновлено і бібліотека знову стала його невід'ємною складовою.

Праці К.І.Рубинського свідчать про професійні зв'язки наших бібліотек, про роль Харківського університету, його вчених у встановленні та розвитку Харківської громадської бібліотеки.